

DOI: [10.32702/2307-2156-2019.12.55](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.12.55)

УДК 349.6

*С. В. Коломієць,
к. т. н, доцент кафедри екології та безпеки життєдіяльності,
Національний транспортний університет, м. Київ
ORCID: 0000-0001-9825-8904
В. Ю. Бельський,
магістрант спеціальності «Екологія»,
Національний транспортний університет, м. Київ
ORCID: 0000-0001-9561-3376*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ВИДАЧІ ПРИРОДООХОРОННИХ ДОЗВОЛІВ НА ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*S. V. Kolomiets
PhD, Associate professor of ecology and life safety department,
National University of Transport, Kyiv
V. Yu. Belskyi
Master's Degree in specialty Ecology
National University of Transport, Kyiv*

PECULIARITIES OF PROCEDURES FOR GRANTING ENVIRONMENTAL LICENSES FOR THE PERFORMANCE OF ECONOMIC ACTIVITIES

Перед Україною в даний час стоїть завдання адаптації своєї системи екологічного управління, зокрема видачі природоохоронних дозволів, в умовах складного періоду для економіки та країни загалом. Цей процес повинен стати поступовим і циклічним, і потребує глибокого розуміння базисних моделей, цілей розвитку і дій, які необхідно вжити в ході реформи системи видачі дозволів. У цій статті охарактеризовані і аналізуються існуючі системи видачі природоохоронних дозволів і можливі заходи по їх удосконаленню.

В статті пропонується кілька короткострокових дій для прийняття в рамках еволюційного сценарію: підвищення якості змісту дозволів і продовження їх терміну дії; вдосконалення процесу прийняття рішень, інституційна інтеграція і прийняття процедур видачі природоохоронних дозволів, послідовних для різних компонентів навколишнього середовища; подання конкретних інструктивних вказівок підприємствам і початок конструктивного діалогу з ними; забезпечення прозорості видачі природоохоронних дозволів для громадськості. Також пропонуються середньо- і довгострокові заходи.

The article discusses the current status of issuing environmental permits for economic activity and proposes the introduction of a single environmental permit.

Ukraine is currently facing the challenge of adapting its environmental management system, in particular the granting of environmental permits, in a challenging period for the economy and

the country as a whole. This process needs to be gradual and cyclical and requires a thorough understanding of the underlying models, development goals and actions that must be taken in the course of the reform of the permit system. Existing environmental permitting systems and possible measures for their improvement have been characterized and analyzed. The environmental licensing function is extremely important as it is, in a way, an environmental imperative, which, on the one hand, limits and, on the other, creates the legal framework for activities that are associated with negative environmental impacts. The use of environmental quality standards is considered in conjunction with the Best Available Techniques, the central concept of the EU Integrated Pollution Prevention and Control Directive. At the same time, the scope of the permits is carefully revised and cautions are avoided to avoid a uniform approach to regulating large industrial enterprises and small and medium-sized enterprises. Concerning the last two groups, it is noted that simplification of procedures and clarification of regulatory requirements play a crucial role.

The article proposes several short-term actions to take under the evolutionary scenario: improving the quality of the content of permissions and extending their validity; improving the decision-making process, institutional integration and adopting environmental permitting procedures consistent with the various environmental components; providing specific guidance to businesses and beginning a constructive dialogue with them; ensuring transparency in issuing environmental permits to the public. Medium- and long-term activities are also offered.

Ключові слова: *екологічний дозвіл; господарська діяльність; навколишнє середовище.*

Keywords: *environmental permit; economic activity; environment.*

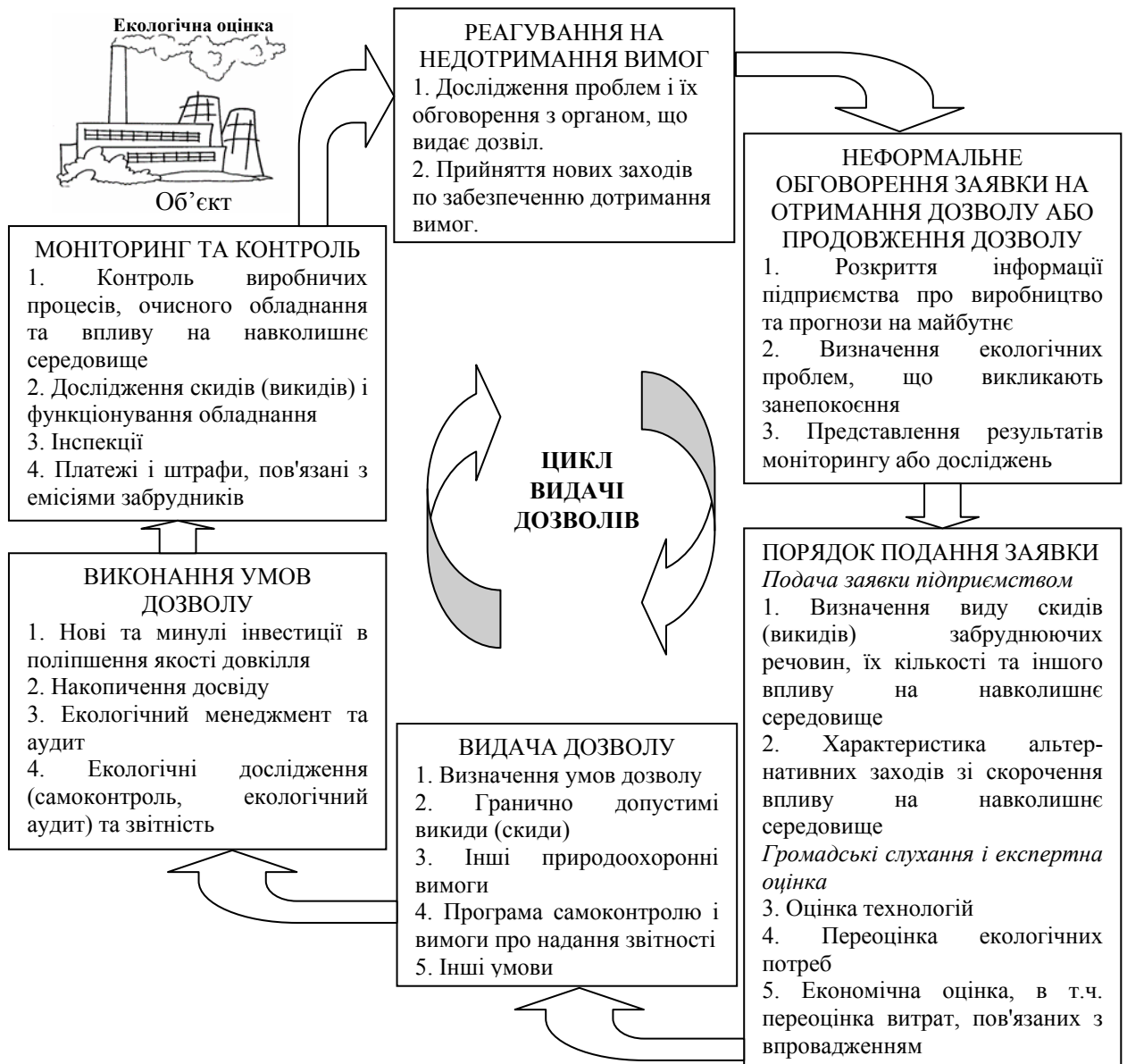
Постановка проблеми. Щорічно природоохоронні органи України видають тисячі природоохоронних дозволів. Видача дозволів була введена в кінці 1970-х років як інструмент екологічного управління, який зіграв каталітичну роль в переході від контролю до запобігання забрудненню і став відправною точкою поширення зразків найкращої практики управління промисловими підприємствами з урахуванням екологічних вимог. Необхідність удосконалення системи природоохоронних дозволів для впровадження моделі єдиного екологічного дозволу та перетворення системи видачі природоохоронних дозволів в більш функціональний інструмент екологічного управління є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Опис правового режиму екологічного ліцензування розглядається у працях У. В. Антонюка, І. Л. Радика, В. І. Андрейцева та ін. Проте, зазначені роботи описують лише правові механізми видачі природоохоронних дозволів на здійснення господарської діяльності. Недостатність дослідження даного питання робить актуальним необхідність розробки комплексного підходу щодо видачі природоохоронних дозволів на здійснення господарської діяльності в умовах динамічно зростаючої конкуренції та погіршення стану навколишнього середовища.

Формулювання цілей статті. Метою статті є здійснення опису існуючого стану видачі природоохоронних дозволів на здійснення господарської діяльності та розробка пропозицій щодо впровадження єдиного екологічного дозволу.

Виклад основного матеріалу. Видача природоохоронних дозволів є життєво важливим інструментом зменшення забруднення навколишнього середовища і запобігання великим промисловим аваріям в нашій країні. Вперше створена більше століття тому, система видачі природоохоронних дозволів розвивалася разом з економічними, технологічними та соціальними змінами. Кожен наступний етап розвитку був можливий завдяки зрілості попереднього етапу і нарешті, видача дозволів привела до появи системи, яка максимально використовує можливості, що пропонуються розвинутою економікою, технологічними нововведеннями і високим рівнем екологічної інформованості в розвинутих країнах [1].

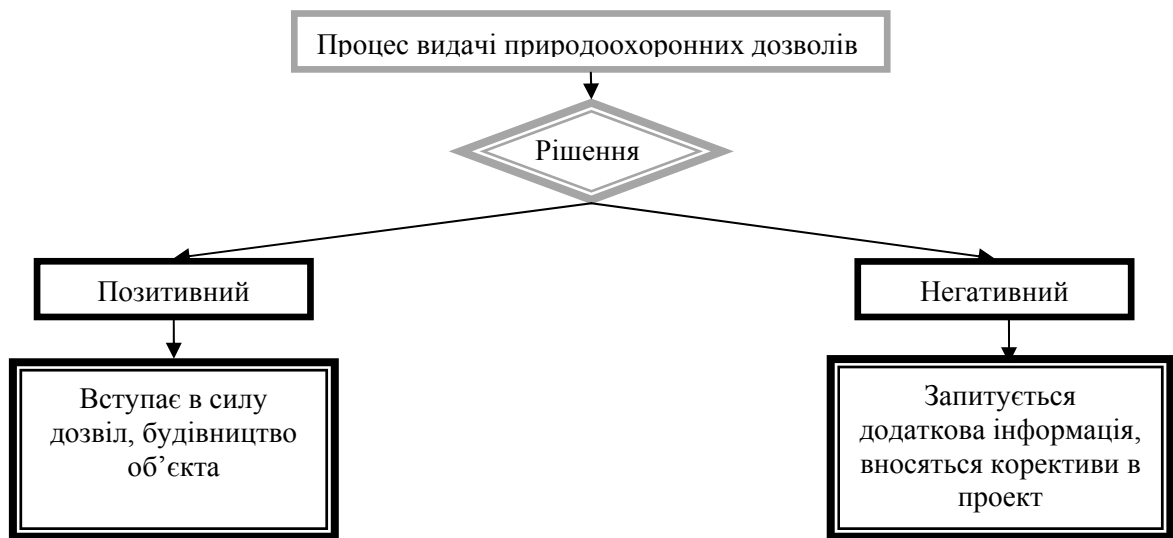
За умов належного здійснення і забезпечення дотримання процедури видачі природоохоронних дозволів вона може бути безперервним процесом, що дозволяє всім задіяним сторонам вносити вклад в покращення соціального розуміння природоохоронних проблем, що потребують вирішення, і рішень, що підлягають реалізації. Як показано на рис. 1, система видачі природоохоронних дозволів є скоріше динамічним, безперервним процесом, ніж просто адміністративною процедурою.

Рис. 1. Видача природоохоронних вирішень як динамічний процес

До числа рушійних сил реформи природоохоронних дозволів відноситься необхідність створення яasnih і прозорих нормативних актів для залучення іноземних інвесторів, конкуренція підприємств, яка виникає в результаті необхідності скорочення витрат, крім іншого за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів, прагнення України до відповідності екологічним вимогами Європейського Союзу в рамках стратегії європейської інтеграції [2].

Більше того, серед видів господарської діяльності, які визначені за Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [3], майже половина, пов'язана зі сферою раціонального природокористування, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки, тому у законодавстві питання щодо природоохоронних дозволів мають бути чітко та детально визначеними. На рис. 2 зображена блок-схема прийняття рішення щодо природоохоронних дозволів [4,5,6].

Рис. 2. Видача природоохоронних дозволів: блок-схема прийняття рішення

Перш за все, система видачі природоохоронних дозволів великим промисловим підприємствам повинна бути націлена на виконання наступних показників [7]:

- орієнтація на екологічні показники та регулювання роботи кожного об'єкта протягом всього його життєвого циклу, що включає проектування, будівництво, експлуатацію та виведення з експлуатації;
- опис здійснених і юридично здійснених умов дозволів;
- використання декількох критеріїв для встановлення гранично допустимих викидів(ГДВ)/гранично допустимих скидів (ГДС), зокрема поєднання стандартів якості навколишнього середовища, найкращих доступних технологій і методів господарювання;
- зведення до мінімуму адміністративного управління;
- прийняття зрозумілих, відповідальних процедур і встановлення прозорих відносин з зацікавленими сторонами;
- підвищення координації з іншими природоохоронними процедурами та інструментами екологічної політики.

Ці показники відображають міжнародні тенденції; зокрема вони наближені до моделі видачі єдиного екологічного дозволу, яка поступово приймається в багатьох країнах ЄС. До потенційних переваг єдиного екологічного дозволу відносяться: внутрішня економія ресурсів на підприємствах, спрощений процес подачі заявок та надання звітності, стимули до запобігання забрудненню і раціонального використання ресурсів, зниження витрат на контроль за забрудненням та розширення взаємодії з громадськістю. Разом з тим, видача єдиного екологічного дозволу може бути пов'язана з істотними витратами на їх впровадження.

В міжнародній практиці рекомендується поєднання видачі природоохоронних дозволів з іншими інструментами екологічної політики, такими як схеми екологічного управління та аудиту (EMAS та ISO 14000), економічними інструментами, добровільними угодами і т.д. Використання стандартів якості навколишнього середовища має розглядатися в поєднанні з найкращими доступними технологіями і методами господарювання «Best Available Techniques» (BAT) - центральним поняттям Директиви ЄС [8] по комплексному запобіганню і контролю забруднення навколишнього середовища. BAT не слід тлумачити як «найкращу технологію». Основна цінність цього поняття криється в його широкому визначенні, яке охоплює проектування, будівництво, експлуатацію, обслуговування і виведення з експлуатації об'єкту. Застосування BAT в якості одного з критеріїв визначення ГДВ/ГДС не повинно означати, що повноважний орган обмежує одержувача дозволу в гнучкому виборі відповідних технологій, незалежно від країни їхнього походження.

В табл. 1 наведені етапи видачі природоохоронних дозволів та їх елементів.

Таблиця 1.

Ключові етапи видачі природоохоронних дозволів та їх елементи

ЕТАП 1 Складання заявки на отримання дозволу	Інвентаризація викидів, скидів і потоків відходів. Складання томів ГДВ/ГДС. Калькуляція лімітів утворення і утилізації відходів. Складання заявки. Узгодження з різних органах (охорони здоров'я, відомствах з управління ресурсами, місцевих органах тощо).
ЕТАП 2 Оцінка заявок	Відвідування об'єкта. Державна екологічна експертиза. Громадські слухання (в рамках державної екологічної експертизи).

ЕТАП 3 Видача дозволу	Затвердження ГДВ/ГДС або тимчасово узгоджених викидів (скидів). Затвердження Плану дій з охорони навколишнього середовища. Встановлення інших умов дозволу.
НАБРАННЯ ЧИННОСТІ УМОВ ДОЗВОЛУ	
ЕТАП 4 Виконання умов дозволу	Капіталовкладення. Виробничий самоконтроль. Звітність.
ЕТАП 5 Моніторинг та правозастосування	Адміністративні та технічні перевірки. Моніторинг якості навколишнього середовища. Реагування на недотримання вимог. Громадський контроль та правозастосування.
ПРОДОВЖЕННЯ [ВІДГУК, ПРИПИНЕННЯ] ДОЗВОЛУ	

Відповідно до міжнародного досвіду найбільш практичний спосіб проведення реформи - поступове оновлення існуючих систем протягом тривалого періоду. Бажане «співіснування» кількох моделей, яке дозволить перевірити ефективність нової системи і виявити проблеми, пов'язані з її введенням.

На самому початку процесу реформи необхідно оцінити фактичну ситуацію і потенціал. Потім слід скласти графіки здійснення реформи, адаптовані до конкретних особливостей країни. Надзвичайно важливо пам'ятати, що на всіх етапах реформ потрібен активний діалог з підприємствами і громадськістю.

В табл. 2 наведений приклад створення основи для вирішення проблеми єдиного екологічного дозволу, де представлені конкретні дії і графік їх реалізації. Графік був складений на основі рекомендацій Агентства охорони навколишнього середовища США для вдосконалення системи видачі дозволів [9]. Даний приклад є лише ілюстрацією того, як може виглядати графік здійснення реформи.

Таблиця 2.
Графік введення єдиного екологічного дозволу

КОНКРЕТНІ ДІЇ	ТЕРМІНИ
УПРАВЛІННЯ РОБОТОЮ В ЦІЛОМУ	
1a. Створення міжвідомчої групи управління для регулярних нарад, спостереження за прогресом в реалізації плану	1 місяць
1b. Створення системи відстеження діяльності за окремими компонентами і комплексної діяльності	1 місяць
СТВОРЕННЯ ОСНОВИ ДЛЯ ДОЗВОЛІВ НАСТУПНОГО ПОКОЛІННЯ	
2. Розробка послідовних адміністративних процедур	
2a. Визначення і зіставлення відмінностей в адміністративних процедурах програми видачі дозволів щодо всіх компонентів навколишнього середовища з концентрацією уваги на процедурах видачі дозволів	6 місяців
2b. Визначення варіантів і формулювання рекомендацій з уніфікації законодавства на основі вищевказаного аналізу з урахуванням того, чи можна внести зміни до чинних нормативних актів, чи буде потрібно зміна нормативно-правових актів, або постановка питання про зміну законодавства	6 місяців після завершення 2a
2c. Розробка наказів для керівників щодо підходу, який буде використовуватися	2 місяці після завершення 2b
КОНКРЕТНІ ДІЇ	
2d. Розробка керівництва щодо змін, які можуть бути внесені в діючі нормативні акти	6 місяців після завершення 2c
2e. Пропозиція правил уніфікації вимог, при необхідності	12 місяців після завершення 2c
3. Більш широка участь громадськості	
3a. Огляд діючих вимог про участь громадськості у всіх процедурах видачі дозволів	3 місяці
3b. Розробка проекту міжвідомчого директивного документа про участь громадськості за різними сценаріями. Робота з зацікавленими сторонами щодо визначення найкращої практики	6 місяців після завершення 3a
3c. Пілотна реалізація інструктивних вказівок і оцінка результатів. Отримання приписів керівників щодо остаточного підходу	12 місяців після завершення 3b
3d. Розробка остаточного керівництва щодо участі громадськості у видачі дозволів. Визначення і пропозиція будь-яких необхідних змін правил, щоб зробити можливим реалізацію керівництва	6 місяців після завершення 3c
3e. Розміщення веб-сторінки про видачу природоохоронних дозволів для громадян	1 місяць
3f. Підтримка зворотного зв'язку з громадськістю і оновлення веб-сторінки для максимізації її цінності для громадськості	12 місяців після завершення 3e
3g. Створення на пілотній основі електронного сховища дозволів і його оцінка	12 місяців

4. Обслуговування клієнтів при видачі дозволів	
4a. Розробка Стратегії обслуговування клієнтів при видачі дозволів	9 місяців
4b. Створення зручного для користувача набору інструментів для процесів і технологій обслуговування клієнтів	9 місяців
4c. Початок роботи по вдосконаленню обслуговування клієнтів в рамках всіх програм видачі дозволів	12 місяців
5. Видача дозволів на основі досягнення певних результатів	
5a. Видача дозволів за окремими компонентами навколишнього середовища для підвищення важливості досягнення певних результатів в рамках діючих програм	Залежно від ініціативи
5b. Огляд інструментів забезпечення гнучкості дозволів з використанням раніше розроблених зразків дозволів. Визначення бар'єрів і питань, які потребують вирішення, для підтримки роботи згідно з підпунктом 5a	6 місяців
5c. Забезпечення, у співпраці із зацікавленими сторонами підприємств і природоохоронних органів, більш глибоке розуміння заклопотаності підприємств тим, що багато дозволів носять занадто розпорядчий характер. Уточнення, за підсумками цієї оцінки, видача дозволів на основі досягнення певних результатів	12 місяців
5d. У тій мірі, в якій це виправдано результатами підпункту 5c, оцінка необхідності і потенціалу більш широкого використання дозволів на основі досягнення певних результатів в рамках всіх програм. Визначення правових і практичних бар'єрів і відповідних змін в політиці та нормативних актах, крім змін, внесених згідно з підпунктом 5a	1 рік після завершення 5c
5e. Складання графіку внесення змін до політики або правил, визначених у рамках підпункту 5d	1 місяць після завершення 5d
6. Єдиний екологічний дозвіл	
6a. Встановлення більш послідовних адміністративних процесів по відношенню до всіх компонентів навколишнього середовища і вдосконалення моделей ефективної участі громадськості (відповідно до зазначених в пунктах 2 і 3)	Див. заходи 2 і 3
6b. Проведення просвітницької роботи серед зацікавлених сторін для визначення попиту на єдиний екологічний дозвіл, пропозиції щодо зниження витрат на єдиний екологічний дозвіл	6 місяців на проведення початкової роботи та 12 місяців на завершення просвітницької роботи
6c. Оцінка того, якою мірою питання, що викликають заклопотаність зацікавлених сторін єдиним екологічним дозволом, будуть вирішені роботою згідно з підпунктом 6a	3 місяці після завершення 2b і 3b
6d. Відстеження досвіду видачі єдиного екологічного дозволу і його моніторинг (масштаб цієї роботи буде залежати від оцінки попиту в рамках 6b) та оцінка вигод діючих дозволів і витрат на них. а також обставин, в яких вони найбільш корисні	18 місяців після завершення 6c
6e. Ініціювання заходів щодо розширення використання єдиного екологічного дозволу в тих окремих областях, в яких пілотні проекти, досліджені в рамках підпункту 6d, вказують на високу ймовірність успіху	Після завершення 6d
КОНКРЕТНІ ДІЇ	
ТЕРМІНИ	
6f. Визначення бажаності широкомасштабного використання єдиного екологічного дозволу і, при його бажаності, відповідних змін політики, правил і законів	48 місяців
7 Продовження і розширення експериментів	
7a. Оцінка уроків, винесених з видачі пілотних дозволів на основі досягнення певних результатів, визначення підходів, які можуть використовуватися ширше, і розробка необхідного керівництва і програм підготовки персоналу для заохочення даних підходів	На постійній основі
7b. Вивчення можливостей використання уроків, винесених з пілотних проектів, в майбутніх правилах і включення більш гнучких підходів в видачу дозволів	На постійній основі, в ході розробки правил
7c. Оцінка можливостей більш широкого застосування дозволів на основі досягнення певних результатів	24 місяці
ВИВЧЕННЯ ГАЛУЗЕВОГО ПІДХОДУ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ВИДАЧІ ДОЗВОЛІВ	
a. Відбір двох або більше галузей промисловості для реформи видачі дозволів на галузевій основі як пілотної практики	6 місяців на відбір першої галузі; 18 місяців на відбір другої галузі
b. Проведення діагностичного аналізу кожної пробної галузі з концентрацією уваги на	8 місяців після

питаннях видачі дозволів і тієї ролі, яку видача дозволів може грати як важіль для поліпшення екологічних показників	відбору галузей
с. Прийняття рішення про те, чи починати подальшу діяльність. Якщо так, визначення потенційних дій, які можуть зробити підприємства та інші зацікавлені сторони для вирішення першочергових питань видачі дозволів кожної галузі, і досягнення консенсусу зацікавлених сторін щодо стратегічного плану	12 місяців після відбору галузей
d. Ініціювання пілотної практики, розробки політики, надання технічної допомоги, підготовки персоналу та/або інших дій щодо кожної відібраної галузі згідно зі стратегічним планом, зазначеним в підпункті (с)	18 місяців після відбору галузей
е. компіляція уроків, винесених з дій, зазначених у підпункті (d), і широке застосування успішних результатів в кожній відібраної галузі промисловості	3 роки після відбору галузей
f. вдосконалення моделі реформи видачі дозволів на галузевій основі і оцінка можливостей її застосування до інших галузей	На постійній основі з поданням остаточного звіту через 4 роки

До впровадження єдиного екологічного дозволу можна застосувати два різних підходи: поетапний підхід, заснований на різних категоріях підприємств, і послідовний підхід, заснований на підході закінчення діючих дозволів. В основі поетапного підходу лежить ідея про те, що обов'язок отримання єдиного екологічного дозволу різними галузями промисловості (такими як металургія, нафтохімічне виробництво, виробництво енергії, видобуток газу і корисних копалин, легка і харчова промисловість і т.д.) виникає послідовно протягом якогось періоду часу. Даний підхід вимагає прийняття рішення про пріоритети при визначенні послідовності включення кожної галузі промисловості в систему видачі єдиного екологічного дозволу.

Застосування поетапного підходу має ряд переваг. Наприклад, націлюючись на різні галузі промисловості, можливо визначити, які галузі зобов'язані отримати єдиний екологічний дозвіл першими, наприклад, на основі високого рівня забруднення галузей для того, щоб швидше скоротити загальний рівень забруднення в країні, або їхньої економічної значимості для країни і необхідності залучення іноземних інвестицій.

Крім того, концентруючись на окремих галузях промисловості, легше поширювати досвід видачі дозволів. Поширення досвіду веде до оперативної обробки заявок на отримання дозволів. Нарешті, підготовку персоналу контрольно-наглядових природоохоронних органів по ВАТ щодо різних галузей можна розтягнути на кілька років.

У поетапного підходу є і ряд недоліків. Даний підхід в більшій мірі зосереджений на діючих установках і не враховує необхідності того, щоб нові і «істотно змінені» установки були зобов'язані отримувати єдиний екологічний дозвіл. Якщо установки отримують свій п'ятирічний дозвіл, скажімо, в 2020 році, а єдиний екологічний дозвіл повинний бути введений в цій галузі в 2021 році, то матиме місце марна трата ресурсів, як власника установки, так і контрольно-наглядового органу, на оцінку двох різних процесів видачі дозволів за короткий період.

В основі послідовного підходу лежить концепція про те, що на установці повинні будуть подати заявку на отримання єдиного екологічного дозволу, коли дійсний дозвіл закінчиться. Нові та «істотно змінені» установки будуть зобов'язані отримати єдиний екологічний дозвіл до початку роботи.

Перевагами послідовного підходу є:

- число дозволів, які видаються щорічно, ймовірно, не зміниться в порівнянні з реальним рівнем, хоча складність дозволів зросте, що може потребувати виділення контрольно-наглядовим природоохоронним органам додаткових ресурсів;
- не відбуватиметься марної втрати ресурсів у зв'язку з вимогою отримати два дозволи за короткий період;
- орган, що видає дозвіл, накопичить базу знань в області видачі єдиного екологічного дозволу великого кола галузей промисловості.

Послідовний підхід також має і ряд недоліків. Орган, який видає дозволи, буде змушений оцінювати заявки на отримання єдиного екологічного дозволу, одночасно поданих багатьма різними галузями промисловості. В результаті, дані органи можуть не мати можливості використовувати досвід роботи з окремими галузями, придбаний за перші кілька років перехідного періоду. Ще одним недоліком послідовного підходу є те, що два типи установок однієї і тієї ж галузі можуть регулюватися по-різному: одна - єдиним екологічним дозволом, інша - в старому режимі, оскільки терміни її дозволу ще не минули. Отже, одна установка повинна буде дотримуватися ВАТ, а інша - ні.

Отже, прийняти рішення про те, який підхід використовувати можна тільки після оцінки повного статусу і числа відповідних установок.

Висновки.

Необхідність удосконалення системи природоохоронних дозволів для впровадження моделі єдиного екологічного дозволу та перетворення системи видачі природоохоронних дозволів в більш функціональний

інструмент екологічного управління є актуальною для України вже тривалий час. Єдиний екологічний дозвіл повинен перш за все:

- містити такі формулювання умов, які забезпечували б його юридичну обґрунтованість і реальність виконання;
- містити вимоги щодо якісної експлуатації і технічного обслуговування об'єкту;
- вказувати графіки внутрішнього моніторингу та звітності;
- визначати санкції за недотримання вимог і надання недостовірної звітності;
- характеризувати дії в разі змін виробничого процесу, інцидентів, які позначаються на стані навколишнього середовища, або при зміні власника;
- передбачати необхідні дії в разі виведення підприємства з експлуатації;
- висувати такі вимоги, які не суперечать одна одній по відношенню до різних компонентів навколишнього середовища.

Список літератури.

1. Poufinas, T., Galanos, G. and Papadimitriou, P. The Competitiveness of Small and Medium Enterprises in Adverse Economic Environments. *Theoretical Economics Letters*, 8, 2018. - 2788-2802. doi: 10.4236/tel.2018.813175.
2. UNECE, 2nd Environmental Performance Review of Ukraine. UNECE, Geneva. – 2007. - 219 p.
3. Верховна Рада України (2015) Закон України Про ліцензування видів господарської діяльності від 02.03.2015 р. № 222-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення 19.12.2019)
4. Верховна Рада України (1991) Закон України Про охорону навколишнього природного середовища від 25.06.1991 р. № 1264-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення 19.12.2019)
5. Верховна Рада України (2005) Закон України Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності від 06.09.2005 р. № 2806-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1252-18> (дата звернення 19.12.2019)
6. Верховна Рада України (2011) Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» від 19.05.2011 р. № 3392-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3392-17> (дата звернення 19.12.2019)
7. Шуміло О. М., Бригадир І. В., Зуєв В. А. (2017) Екологічне право України. Особлива частина, Харків, Україна, 384 с.
8. Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010.
9. Convergence with EU environmental legislation in Eastern Europe, Caucasus and Central Asia: a Guide Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003 – 124 p.

References.

1. Poufinas, T. Galanos, G. and Papadimitriou, P. (2018), “*The Competitiveness of Small and Medium Enterprises in Adverse Economic Environments*”, *Theoretical Economics Letters*, vol. 8, pp. 2788-2802. doi: 10.4236/tel.2018.813175.
2. UNECE (2007), *2nd Environmental Performance Review of Ukraine*, UNECE, Geneva.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On Licensing of Economic Activities" available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (Accessed 19 Dec 2019)
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On Environmental Protection", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (Accessed 19 August 2019).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The Law of Ukraine "About the licensing system in the field of economic activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1252-18> (Accessed 19 August 2019).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine "About the List of documents of the permitting character in the sphere of economic activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3392-17> (Accessed 19 August 2019)
7. Shumilo O. M., Bryhadyr I. V., Zuiiev V. A. (2017), *Ekolohichne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna [Environmental Law of Ukraine. The special part]*, Kharkiv, Ukraine.
8. European Communities (2010), *Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
9. European Communities (2003), *Convergence with EU environmental legislation in Eastern Europe, Caucasus and Central Asia: a Guide*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2019 р.